

TRAD - Türkiye Rusya Araştırmaları Dergisi 3 (Yaz 2020)

TJORS - Turkish Journal of Russian Studies 3 (Summer 2020)

Başlık / Title: Altın Orda Egemenliği Altında Bir Knez: Moskova Knezi Daniil Aleksandroviç ve Zamanı (1261–1303)

Yazarlar / Authors

Altay Tayfun ÖZCAN

ORCID ID

0000-0002-6409-9711

Bu makaleye atf için: Altay Tayfun Özcan, Altın Orda Egemenliği Altında Bir Knez: Moskova Knezi Daniil Aleksandroviç ve Zamanı (1261–1303), *Türkiye Rusya Araştırmaları Dergisi* 3 (2020): 1-22.

To cite this article: Altay Tayfun Özcan, Altın Orda Egemenliği Altında Bir Knez: Moskova Knezi Daniil Aleksandroviç ve Zamanı, *Türkiye Rusya Araştırmaları Dergisi* 3 (2020): 1-22.

Makale Türü / Type of Article: Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Geliş Tarihi / Submission Date: 30.04.2020

Yayına Kabul Tarihi / Acceptance Date: 10.06.2020

Yayın Tarihi / Date Published: 30.06.2020

Tarandığı İndeksler / Abstracting & Indexing

INDEX
INTERNATIONAL

DRJI

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ESJI
www.ESJIndex.org

Eurasian
Scientific
Journal
Index

EuroPub

A S O S
indeks

idealonline

te

Scientific Indexing Services

CiteFactor
Academic Scientific Journals

CYBERLENINKA

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Yazar: Altay Tayfun ÖZCAN*

**Altın Orda Egemenliği Altında Bir Knez:
Moskova Knezi Daniil Aleksandroviç ve Zamanı (1261–1303)**

Öz: Moğolların Rusya’da kurmuş oldukları idare XIV. yüzyılın sonlarına doğru zayıflama eğilimi içerisine girmişse de bunun dinamikleri XIII. yüzyıl biterken oluşmuştu. Batu ve ilk halefleri zamanında oldukça baskın bir idare kuran Moğollar bu sistemi XIII. yüzyılın sonlarında yumuşatmışlardı. Böylelikle knezler bu dönemde daha rahat edebilecekleri bir ortama kavuştular. Bilhassa knezlerin artık Han’dan izin almaya gerek duymadan bazı kentleri ele geçirmeye teşebbüs etmeleri dikkate değerdir. Bu yeni bir dönemdi ve bu yeni dönem Rusya’nın sonunda Moğollardan bağımsızlık kazanmalarına neden olacaktı. Bu yıllarda pek çok knez dikkat çekici faaliyetlerde bulunmuşlardır. Ancak bunlardan hiçbirisi Moskova Knezi Daniil Aleksandroviç kadar ilgi çekici değildir. O, tutarlı bir siyaset ile cesur politikayı birbiri ile uyumlu bir şekilde kullanması ile diğer knezlerden farklı bir kişilik olarak bir döneme ağırlığını koymuştur. Bu özelliği sayesinde de büyük knezliği hiçbir zaman elde edemese de Rusya’nın XIII. yüzyıldan XIV. yüzyıla geçiş döneminin en önemli aktörü olmayı başarmıştır. Bu başarı aynı zamanda Moskova Knezliği’nin yükseliş açısından da önemlidir. Onun kazanımları ile Rusya XIV. yüzyıla çok güçlü bir aktör olarak adım atmış, haleflerine de iddialı olma şansını sağlamıştır.

Bu çalışmada Moskova Büyük Knezliği’nin kurucusu ve atası Daniil Aleksandroviç’in hayatı incelenecek, faaliyetlerinin Knezliğinin yükseliş üzerindeki yansımaları ve Rusya’nın Moğollardan bağımsız hale gelmeleri üzerindeki rolü üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Altın Orda Hanlığı, Rusya, Moskova Knezliği, Tver Knezliği, Tokta Han.

**A Prince under the Golden Horde Rule:
Prince of Moscow Daniil Aleksandrovich and His Time**

Abstract: Although the administration of the Mongols in Russia tended to weaken towards the end of the XIVth century, its Dynamics was formed at the end of the XIIIth century. The Mongols, who established a very dominant administration during the time of Batu and his successors, softened this system in the late of the XIIIth century. Thus, Russian princes gained an atmosphere where they could more comfortably during this period. It is especially noteworthy that Russian princes attempted to take over some cities without the need for permission from the Khan anymore. This was a new era and his new era would eventually lead Russia to gain independence from the Mongols. In these years, many Russian princes have done remarkable activities. However, no one of them is interested in Moscow’s prince Daniil Aleksandrovich. He used his influence in this period as a different person from the other princes by using coherent politics and bold politics in harmony with each other. Because of his feature, although he never achieved the Great Prince Office, he managed to be the most important actor in Russia’s transition period from the XIIIth century to the XIVth century. This success was important also for the rise of the Principality of Moscow. With his achievements, Russia has stepped into the XIVth century as a very powerful actor and has given its successors the chance to be ambitious for the hegemony on the all-Russian lands.

* Doç. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kütahya/Türkiye, E-mail: altayfun@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-6409-9711.

In this study the life of the founder and the ancestor of the princes of the Moscow Principality, Daniil Aleksandrovich will be examined; a reflection of his activities on the rise of his principality and its role on Russia's independence from the Mongols will be discussed.

Keywords: Golden Horde Khanate, Russia, Principality of Moscow, Principality of Tver, Tokta Khan.

Giriş

Moğollar İtil Bulgar Hanlığı'nı egemenlikleri altına alıp da Ryazan hudutlarına dayandığında Rus tarihi yeni bir döneme geçiş yapmanın hemen eşiğinde bulunuyordu. Gerçekten de 1237'de başlayan Moğol saldırısı¹ Rus tarihinde etkileri asırlarca devam edecek yeni bir süreci başlattı ve yeni bir Rusya yarattı. Bu değişimin küçük bir örneğini Moskova özelinde görmek mümkündür. Kuzey Rusya'nın Moğol egemenliği ile birlikte Kiev ve çevresindeki Rusya'ya üstünlüğünün yerleştiği bu dönemde Moskova da diğer Kuzey Rus kentleri gibi gelişmiş ve hatta XIV. yüzyılın ortalarına gelindiğinde artık en üstün kenti hâline gelebilmişti. Bu gelişim elbette tek bir şarta bağlı olmayıp birkaç etken ile kendisini gösteren bir evrimdi. Bunda Moğolların takip ettikleri siyasetin etkisinin hiç de azımsanamayacak bir seviyede bulunduğu bir gerçektir. Gerçekten de Moğol egemenliği ile birlikte Rusya öncesine göre farklı bir evrimleşme sürecine geçmiş ve sonunda tüm bu geçmiş XVI. yüzyılda bir imparatorluk iddiasında bulunan bir Çarlık idaresine dönüşmüştür. Ancak diğer taraftan şu gerçeği de asla yadsıyamayız. Rus knezleri yetenekli kimseler olduklarını ortaya koyabilecekleri pek çok sınavdan başarıyla ayrıldılar. Onlar büyük fetihlerde bulunmamışlarsa da en iyi bir şekilde Aleksandr Nevskiy örneğinde görebileceğimiz gibi Altın Orda Hanları ile iyi geçinmekle topraklarını sükûnet içerisinde idare edebilecekleri bir dengeyi yaratabilecek derecede kabiliyet sahibi kimselerdi. Öyle görünüyor ki bu tarihin evrimleşmesinde Moğol egemenliği bir çatı olsa da altında Rus knezlerinin şahsi yetenekleri son derece belirleyiciydi. Bu kimselerden birisi de Rusya'nın tamamını tek bir idare altında birleştirecek olan Moskova Knezliği'nin kurucusu olan Daniil Aleksandroviç idi.

Daniil ve Moskova'daki İdaresinin Başlangıcı

Moğolların Batı seferi sırasında saldırıya uğrayan pek çok kentten birisi de Moskva ırmağı üzerinde, kurulalı bir asır bile olmamış küçük bir yerleşim

¹ Moğolların Rusya seferi ile ilgili olarak bk. A.T. Özcan, *Moğol-Rus İlişkileri (1223-1341)* (Ankara: TTK yay., 2017), 69-121.

birimi olan Moskova idi.² Moğollar Ryazan'ı tarumar edip de Rusya'nın ilerine y6neldiklerinde karşılarına çıkan yerlerden birisi de Moskova'ydı ve burada karşılarında Vladimir-Suzdal B6y6k Knezi Yuri Vsevolodovi'in oğullarından Vladimir'i buldular.³ Ancak Vasiliy 6yle g6r6n6yor ki kent in egemenliğinin bahsedildiği bir knez olarak değil, Moğolların ilerleyişi karşısında kent in g6venliğinin sağlanmasıyla vazifeli olarak Moskova'ya g6nderilmişti. Bu, Moğol saldırısı sırasında Moskova'nun bir knezin idaresine verilmesine gerek duyulmayacak derecede k66k bir kent olduğunu g6stermesi açısından 6nemlidir. Bununla birlikte Moskova, Moğollar tarafından yakılıp yıkılmasından sonra hızlı bir gelişim g6sterdi.⁴ Nitekim Yuri Vsevolodovi'in kardeşi olup Moğol idaresindeki Rusya'nun ilk B6y6k Knezi olan Yaroslav Vsevolodovi'in en k66k oğlu Mihail Yaroslaviç kaynaklarda Moskova Knezi olarak geçen ilk kişi olmuştur.⁵ Bununla birlikte Mihail'in genç bir yaşta arkasında herhangi bir varis bırakmadan 6l6m6⁶ buradaki knezlik idaresinin de sonunu getirmiş, bir başka ifade ile Moskova Knezliği'nin kurumsallaşmasını daha başlangıcında yok etmiştir. Bununla birlikte bundan çeyrek asır sonra kent in kaderi bir anda Aleksandr Nevskiy'in k66k oğlu Daniil'in burada knezlik s6rmeye başlamasıyla bir anda değişti. Aslında değişen Moskova'nun kaderiydi. Daniil ve soyu Moskova ile b6t6nleşmiş ve Moskova'da yeni bir hanedan kolu y6kselirken kent de y6kselişe geçmişti. Tarihte hanedanı ile bu denli b6t6nleşen bir başka kent daha yoktur. Moskova Daniil ve soyuydu, Daniil ve soyu da Moskova'ydı.

² Moskova'nun geçmişi ile ilgili olarak bk. Kent in tarihçesi için bk. A.N. Kurat, *Rusya Tarihi* (Ankara: TTK yay., 1999), 89; V.O. Kluchevsky, *A History of Russia*, Vol. I, tr. C.J. Hogarth, (London: 1911), 272-275.

³ 6zcan, *Moğol-Rus İlişkileri*, 81.

⁴ Bunun muhtemel nedenleri ile ilgili olarak bk. 6zcan, *Moğol-Rus İlişkileri*, 123-124.

⁵ *Letopisny Sbornik Imenuemy Tverskogo Letopisyu*, (içinde) Polnoe Sobranie Russkih Letopisey, Tom 15 (Sanktpeterburg: İzdannoe Po Visoayşemu Povelenyu Arheografiçkoyu Kommissieyu), 1863, 395. Mihail'in Moskova'daki Knezliği ile ilgili diğer ibareler için bk. A.V. Ekzemplyarskiy, *Velikiei udel'ne knyaz'ya severnoy rusi v tatarskoy period s 1238 po 1505 g.*, Tom I (Sanktpeterburg: 1889), 24; V.A. Kuçkin, *Formirovanie Gosudarstvennoy Territorii v Severovostonoy Rusi v X-XIV vv.*, (Moskva: İzdatel'stvo Akademii Nauk SSSR, 1984), 117.

⁶ *Letopisny Sbornik, Imenuemy Patriarşey ili Nikonovskoy Letopis'yu*, (içinde) Polnoe Sobranie Russkih Letopisey, Tom 10 (Sanktpeterburg: İzdannoe Po Visoayşemu Povelenyu Arheografiçkoyu Kommissieyu, 1885), 137; *Simeonovskaya Letopis'*, (içinde) Polnoe Sobranie Russkih Letopisey, Tom 18 (Sanktpeterburg: İzdannoe Po Visoayşemu Povelenyu Arheografiskoyu Kommissieyu, 1918), 69; M.D. Priselkov, *Troitskaya Letopis'*, Rekonstruksiya Teksta, (Moskva-Leningrad: İzdatel'stvo Akademii Nauk SSSR, 1950), 322; *Letopisny Sbornik Imenuemy Tverskogo Letopisyu*, 395. Mihail ile ilgili olarak ayrıca bk. Ekzemplyarskiy, *Velikiei udel'ne knyaz'ya*, I, 23-24; S.M. Solov'ev, *İstoriya Rossii s Dreneyşih Vremen*, Tom II (Moskva: 1988), 151; Kuçkin, *Formirovanie Gosudarstvennoy Territorii v Severovostonoy Rusi*, 117; 6zcan, *Moğol-Rus İlişkileri*, 130, 183.

1261'in sonlarına doğru bir tarihte⁷ Aleksandr'ın dördüncü⁸ ve son oğlu olarak dünyaya gelen Daniil'in Moskova Knezliği'ni ne zaman elde ettiği kesin olarak bilinmemektedir. Bu hakkın henüz iki yaşındayken kaybettiği babasının ölümünden sonra bir miras olarak oluştuğu anlaşılmaktadır. Herhalde Moskova'nın onun hakkına düşmesi, Büyük Knez olan babasının en küçük oğlu olmasıyla ilgiliydi. Nitekim kendisinden bahsedilen ilk Moskova Knezi Mihail de Yaroslav'ın en küçük oğluydu. Dolayısıyla Moskova muhtemelen Büyük Knezlerin en küçük oğluna düşen bir pay olarak görülüyordu ve Daniil'in de burayı pay olarak alması bu kanun ile ilgiliydi. Bununla birlikte Daniil'in Moskova Knezliği'ni fiili olarak ne zaman üstlendiği hususu kaynaklarda açık bir şekilde ifade edilmemiştir. Kroniklerde bu yönde geçen ilk bilgi 1282'ye tarihlidir.⁹ Bununla birlikte V.A. Kuçkin, Daniil'in 1271'de amcası Yaroslav Yaroslaviç'in ölümü ile Moskova'da egemenlik kurduğunu ifade ediyorsa da¹⁰ kaynaklarda bundan bir iz bulunmamaktadır. Dahası Moskova'daki idaresinin 1277'de bile başlamadığını gösteren güçlü bir veri vardır. Bu, 1277'de Mengü Timur'un Dedyakov seferine destek veren knezler arasında Daniil'in adının zikredilmemesidir.¹¹ Bundan ötürü Daniil'in Moskova'da 1277 ile 1282 arasındaki bir tarihte 16 ila 21 yaş arasında bulunduğu bir sırada knezliğe başladığını kabul etmek gerekir.

Daniil Aleksandroviç'in Moskova Knezliği'nin Başındaki İlk Yılları ve Ağabeyleri Dmitriy ile Andrey Aleksandorviç Arasındaki Mücadelelerde Tutumu (1282–1293)

Daniil 18'li yaşlarda tarihte aniden, ancak çok büyük bir atılımla kendisini gösterdi. Bu sırada Kuzey Rusya, Daniil'in iki ağabeyi Büyük Knez Dmitriy

⁷ Daniil Aleksandroviç'in doğum tarihi ile ilgili olarak bk. V.A. Kuçkin, "Perviy Moskovskiy Knyaz Daniil Aleksandroviç", *Oteçestvennaya İstoriya* 1 (1995): 93.

⁸ Aleksandr'ın Dmitri, Andrey ve Daniil'den başka bir de Vasiliy isimli bir oğlu daha vardır.

⁹ *Letopis' po Voskresenskomu Spisku*, (içinde) Polnoe Sobranie Russkih Letopisey, Tom 7 (Sanktpeterburg: İzdannoe Arheografiçeskoyu Kommissieyu, 1856), 176; *Novgorodskaya Pervaya Letopis', Starşego i Mladşego İzvodov*, pod. Redaktsiey i s predisloviem A.N. Nasonova, (Moskva-Leningrad: İzdatel'stvo Akademii Nauk SSSR, 1950), 325; *Letopis' po Voskresenskomu Spisku*, 176; *Ermolinskaya Letopis'*, (içinde) Polnoe Sobranie Russkih Letopisey, Tom 23 (Sanktpeterburg: İzdannoe Po Visočayşemu Poveleniyu Arheografiçeskoyu Kommissieyu, 1910), 92.

¹⁰ V.A. Kuçkin Daniil'in knezliğinin 1271'de Yaroslav Yaroslaviç'in ölümü ile başladığını ifade etmektedir. Bk. Kuçkin, "Perviy Moskovskiy Knyaz Daniil Aleksandroviç", 95.

¹¹ *Letopis' po Voskresenskomu Spisku*, 173; *Letopisnyy Sbornik, İmenuemyy Patriarşey ili Nikonovskoy Letopis'yu*, 153, 155; *Sofiyskiy Vremennik, ili 'Russkaya Letopis s 862 po 1534 god*, Çast 1: s 862 po 1425 god (Moskva: 1820), 286; *Simeonovskaya Letopis'*, 75. Oysaki bu sefere Moskova ile benzer güçte olduğu tahmin edilebilecek Knezler bizzat destek vermişlerdir. Dedyakov seferi ile ilgili olarak bk. Özcan, *Moğol-Rus İlişkileri*, 252-254.

ile makamını elinden almak için mücadeleye girişen Andrey arasındaki iktidar kavgasının gölgesinde ağır bir gündemden geçiyordu. Büyük Knezlik konusunda büyük hırs sahibi olan, ancak bundan ötürü siyaset dengesini ayarlamakta zorluk çeken Dmitriy her ne kadar yetenekli bir kişi olsa da karşısında çok kutuplu bir ittifak ağı ile karşı karşıya kaldı. Dahası 1281’de Büyük Knezlik unvanı Altın Orda Hanı tarafından feshedilerek yerine Andrey getirilmiş ve onun Vladimir’deki makamına yerleşmesi için beraberinde Kavadiy ve Alçeday isimli komutanlar da verilmişti. Adı geçen komutanlar Kuzey Rusya’da pek çok bölgeyi vurup yakıp yıktıkları günlerde¹² Dmitriy, onlara karşı durmanın bir mana ifade etmediğini görekerek Pereyaslavlı’ı terk ederek Kuzeye doğru çekilmişti. İşte bu son derece tehlikeli günlerde Novgorodlular Büyük Knez üzerine yürürken Daniil de amcasının oğlu Tver Knezi Svyatoslav Yaroslaviç ile birlikte Dmitriy’e karşı sefer düzenledi.¹³ Bu onun tarihi bir hadisede adının geçtiği ilk olaydı.

Daniil’in Dmitriy’e karşı bir cephede yer almasının nedeni kaynaklara yansımamıştır. Bununla birlikte bu, Dmitriy’in diğer knezlerin öfkesini çeken tutumunu Moskova Knezi’ne de yansıtmasından ileri geldiği üzerinde durulabilir. Diğer taraftan onun tutumunu Dmitriy’in siyasi hayatının bitmesinin an meselesi olduğunu gördüğü ve bundan ötürü de yeni oluşabilecek şartların nimetlerinden mahrum kalmamak niyetiyle de ilişkilendirmek mümkündür. Nitekim Andrey bu sırada Altın Orda Hanı’nın huzuruna çıkarak Büyük Knezlik yarlığını almış bulunuyordu ve Kuzey Rusya’da şimdi bir iktidar değişikliği yaşanıyordu. Daniil bunun bölgedeki her şeyi değiştirdiğini görüyor, bundan ötürü de kendisine ileride yararlanacağı bir konum belirlemeye çalışıyor olsa gerektir.

Dmitriy, etrafındaki çemberin iyice daraldığını görekerek Novgorodluların isteklerine uygun bir anlaşmayı ortaya atarak kendisini büyük bir tehditten kurtardı.¹⁴ Bunu, yine aynı yıl Dnyeper’den Tuna boylarına kadar hâkimiyet kurmuş olup Mengü Timur’un ölümünü takip eden süreçte Altın Orda Hanlığı’ndan bağımsız bir tutum takınan Nogay’ın yanına gitmesi takip etti.¹⁵ Burada askerî yardım talep eden Dmitriy’in, Kuzey Rusya meselelerinde

¹² Hadiselerin gelişimi ile ilgili olarak bk. Özcan, *Moğol-Rus İlişkileri*, 255-257.

¹³ *Novgorodskaya Pervaya Letopis’*, 325; *Letopis’ po Voskresenskomu Spisku*, 176; *Ermolinskaya Letopis’*, 92.

¹⁴ *Novgorodskaya Pervaya Letopis’*, 325; *Letopisnyy Sbornik, İmenuemy Patriarşey ili Nikonovskoy Letopis’yu*, 160; *Letopis’ po Voskresenskomu Spisku*, 176.

¹⁵ *Letopisnyy Sbornik, İmenuemy Patriarşey ili Nikonovskoy Letopis’yu*, 161; *Letopis’ po Voskresenskomu Spisku*, 176; *Sofiyskiy Vremennik*, 287; *Novgorodskaya i Pskovskaya Letopisi*, (içinde Polnoe Sobranie Russkih Letopisey, Tom 4 (Sanktpeterburg: İzdannoe Po Visočayşemu Povelenyu Arheografiçeskoyu Kommissieyu, 1848), 43; *Ermolinskaya Letopis’*, 92. Nogay’ın izlediği bağımsız

etkili olmak isteyen Nogay'dan destek bulması zor olmadı. Ayrılkçı Moğol komutanının askerî desteğinin eşliğinde Kuzey Rusya'ya dönen Dmitriy 1283'te eski konumunu yeniden, ama bu sefer daha da güçlü olmak üzere sağlamayı başardı.¹⁶ Andrey'in durum karşısında direnebilecek bir imkânı bulunmuyordu. Zira Nogay'ın tutumuna karşı Altın Orda Hanı Tuda Mengü'nün bir müdahalede bulunması demek bir iç savaş demektir ve bundan ötürü de Saray sessiz kalmayı tercih etti.¹⁷ Bu tercih Andrey'in de sessizliğinin kaynağıydı. Tüm bu gelişmeler olurken Daniil'in ne gibi bir konum alacağı da elbette önemliydi. Kaynaklarımızda Daniil'in vaziyet karşısında ne şekilde davrandığına ilişkin açık malumat yoktur. Ancak Nogay'ın kuvvetlerinin Kuzey Rusya'daki faaliyetleri sırasında Moskova'nın zarar gördüğüne ilişkin bir kaydın bulunmaması, Dmitriy'in Rusya'ya dönmesinden hemen sonra Daniil'in eski Büyük Knez'e ve dolayısıyla Nogay'a biat ettiğine işaret eder. Dahası ikili arasındaki ilişkiler hızlı bir şekilde iyiye gittiğini gösteren emareler de vardır. Nitekim Andrey'in 1288'de Altın Orda Hanı Tola Buga'nın yanına giderek Dmitri'den şikâyetçi olması, bunun üzerine de muhtemelen Algu'nun komutası altındaki bir ordunun Rusya'ya gönderilmesi¹⁸ sırasında Daniil Dmitri'den yana tavır alarak Tola Buga'nın ordusunu Rusya'dan çıkartmasına yardım etmiştir.¹⁹ Benzer tutumunu aynı yıl Mihail Yaroslaviç idaresindeki Tver seferinde Dmitri'nin yanında yer almasıyla devam ettirmiştir.²⁰ Hâlbuki bu zamana kadar Daniil Tver Knezliği ile yakın ilişkiler kurmuştu ve hatta 1285'te Tver Knezi

politika için ayrıca bk. V.L. Egorov, *İstoriçeskaya geografiya zolotoy ordı v XIII–XIV. vv* (Moskva: İzdatel'stvo Krasand, 1985), 200; A.A. Gorskiy, *Moskva i Orda*, (Moskva: Nauka,2005), 14; E.P. Miskov, *Politiçeskie İstoriya Zolotoy Ordı (1236–1313 gg.)*(Volgograd: İzdatel'stvo Volgogradskogo Gosudarstvennogo Universiteta, 2003), 122. Nogay'ın sınırları ile ilgili bk. N.I. Veselovskiy, *Han iz temnikov zolotoy ordı, Nogay i ego vremya*, (Petrograd: Zapiski Rossiskoy Akademii Nauk, 1912), 23.

¹⁶*Letopisnyy Sbornik, İmenuemy Patriarşey ili Nikonovskoy Letopis'yu*, 161. Hadiselerin gelişimi ile ilgili olarak ayrıca bk. Özcan, *Moğol-Rus İlişkileri*, 258-259.

¹⁷ Hadiselere karşı Tuda Mengü'nün izlediği siyasi tutum ile ilgili olarak bk. Özcan, *Moğol-Rus İlişkileri*, 259.

¹⁸*Sofiyskiy Vremennik*, 289; *Letopisnyy Sbornik, İmenuemy Patriarşey ili Nikonovskoy Letopis'yu*, 166; *Letopis' po Voskresenskomu Spisku*, 178-179. Kaynaklarımız Moğol ordusunun başında kimin olduğundan bahsetmezler. Ancak bu kişi daha önce Tola Buga'nın Polonya seferine iştirak etmiş olmasından ötürü Algu olmalıdır.

¹⁹*Sofiyskiy Vremennik*, 289; *Letopis' po Voskresenskomu Spisku*, 178-179. Kaynaklarda ifade edilmiyorsa da bu müttefikliğin bu başarısında kuşkusuz ki Nogay'dan aldıkları askeri yardımın da büyük bir payı vardır. Zira bu dönemde Rusya'daki hiçbir güç tek başına Altın Orda idaresine karşı koyabilecek bir güce sahip değildi.

²⁰*Letopisnyy Sbornik İmenuemy Tverskogo Letopisyyu*, 406; *Letopisnyy Sbornik, İmenuemy Patriarşey ili Nikonovskoy Letopis'yu*, 167; *Sofiyskiy Vremennik*, 290; *Letopis' po Voskresenskomu Spisku*, 179; *Novgorodskaya Pervaya Letopis'*, 326.

Svyatoslav'ın Litvanyalıların üzerine bir sefer düzenleyerek Oleşya'ya saldırdığı sırada ona askerî destek de vermişti.²¹ Şimdi Daniil'in Tver Knezliği ile yakınlığını bir kenara bırakacak derecede Dmitriy ile beraber hareket ettiği görülmektedir ki bu siyasi tutum değişikliği dikkate değer bir gelişmedir. Onun da yardımı ile Dmitriy, 1288'de Tver Knezliği'ne diz çöktürmüş ve böylelikle Kuzey Rusya'da kurulan Nogay idaresi daha da güç kazanmıştır.²² 1242'den itibaren süregelen Altın Orda egemenliğinde Ruslar ilk defa Büyük Han ve Altın Orda Hanı haricinde bir egemen ile karşılaşıyorlardı. Bunun psikolojik bir yansıması vardı ve Rusya artık Altın Orda iç siyasetinde yaşanan kaosu kendilerine yeni alanlar açtığını yahut İlyas Kemalolu'nun ifadesi ile hareket alanlarını genişlettiğini görüyorlardı²³. Ancak ilerleyen dönemlerde tam manasını bulacak bu zihniyet değişimini bir kenara bırakıp hadiselerin olduğu zamana dönecek olursak Dmitriy, Mihail'i de itaat altına almasıyla artık Kuzey Rusya'da mutlak bir egemenlik kurduğu bir havayı soluyordu. Bu sırada en güvenilir müttefiki Moskova Knezi Daniil'di. Bununla birlikte 1293'te bu ittifak çok güçlü bir sınav vermekle karşı karşıya kalacaktı.

Kuzey Rusya'daki Büyük Değişim ve Daniil'in Durumu (1293–1296)

1291'de Altın Orda Hanlığı tahtına Nogay'ın desteği ile yeni bir Han, Tokta oturunca Hanlık içerisindeki gerginlik bir anda kesildi. Zira artık Nogay yeni Altın Orda Hanı'nı artık kendisi için bir tehdit olarak görmüyor ve bundan ötürü de girişimlerini kendisine karşı bir tutum olarak algılamıyordu. Dahası, Tokta kendisinden gelen hemen her isteği hızla ve büyük şevkle de yerine getiriyordu. Bundan ötürü de Nogay, Tokta'nın 1293'te kendisinin verdiği güç ile Kuzey Rusya'da Büyük Knezliği elde etmiş olan Dmitriy'in konumunun feshedilerek yerine Andrey'in getirilmesine ses çıkarmadı.²⁴ Dolayısıyla Altın Orda Hanlığı içerisindeki karmaşanın sona ermesi, Kuzey Rusya'daki siyaseti bir anda tamamıyla değiştirdi. Bu değişimi hızlı bir şekilde kavrayan Andrey hemen yurdunu terk ederek beraberinde Dmitriy'den şikâyetçi pek çok knezle birlikte Saray'a doğru yola almaya

²¹Letopisnyy Sbornik, *Imenuemy Patriarşey ili Nikonovskoy Letopis'yu*, 166; *Simeonovskaya Letopis'*, 81.

²²Letopisnyy Sbornik *Imenuemy Tverskogo Letopis'yu*, 406; *Letopisnyy Sbornik, Imenuemy Patriarşey ili Nikonovskoy Letopis'yu*, 167; *Sofiyskiy Vremennik*, 290; *Letopis' po Voskresenskomu Spisku*, 179; *Novgorodskaya Pervaya Letopis'*, 326. Hadiselerle ilgili olarak ayrıca bk. A.N. Kurat, *Rusya Tarihi*, 86; Özcan, *Moğol-Rus İlişkileri*, 284-285.

²³Söz konusu görüş için bk. İ. Kamalov, *Altın Orda ve Rusya, Rusya Üzerindeki Türk-Tatar Etkisi*, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2009), 85. Ayrıca bk. Özcan, *Moğol-Rus İlişkileri*, 259.

²⁴Tokta'nın Altın Orda Hanlığı tahtına çıkmasının Altın Orda-Nogay ilişkilerine yansıması hususunda bk. Özcan, *Moğol-Rus İlişkileri*, 285-286.

başlamıştı. Daniil ise bu şartlar altında memleketinde kalarak Dmitriy'den yana bir tutum takındı. Tver Knezi de buna uyunca, şimdi Rusya bir anda yeniden Dmitriy ile Andrey taraftarları olarak iki cepheye ayrılmış bir hala geldi.²⁵

Andrey ve beraberindeki pek çok knez, Tokta Han'ın huzuruna çıkmalarından sonra Büyük Knez Dmitriy ile ilgili şikâyetlerini sıraladılar ve bunu Han'ın Dmitriy'i azlederek Büyük Knezlik yarlığını Andrey'e vermesi takip etti. Ardından da Andrey'in herhangi bir tehlike olmaksızın Büyük Knezlik merkezi olan Vladimir'e gidişini sağlamak üzere kardeşi Tudan'ın idaresindeki bir orduyu Kuzey Rusya'ya gönderdi.²⁶ Andrey başta olmak üzere diğer bazı Rus knezlerinin de iştirak ettikleri 1293 Kuzey Rusya seferi Dmitri'nin Kuzey Rusya'daki üstün konumunu yok etti. Tudan, Vladimir'i ele geçirip Büyük Knezlik makamına Andrey'i oturtuktan sonra Dmitriy'in merkezi Pereyaslavl'a ilerledi ve bu sırada karşısına çıkan yerleşim birimlerini tahrip etti. Pereyaslavl'ın zaptının ardından Tudan, Daniil Aleksandroviç'in üzerine Moskova'ya doğru ilerledi. Kenti kuşatan Moğol ordusu kısa süre içerisinde kentin tahkimatını aşmayı başardı ve kenti yakıp yıktı. Durum karşısında direnmenin herhangi bir netice vermeyeceğini gören Daniil'in önünde Altın Orda Hanı'na itaat etmekten başka bir çare bulunmuyordu.²⁷ Tudan bundan sonra Tver'e yönelirken²⁸ ardında Dmitriy'in yanında bulunan tüm knezlerin itaat altına alındığı yeni bir Rusya bırakıyordu. Bu yeni Rusya, sadece Dmitriy'in Kuzey Rusya'da bir güç olmaktan çekilerek yerine kardeşi Andrey'in geçmesi ile sınırlı değildi.

Tudan'ın seferi, Dmitriy'in yerine Andrey'in Büyük Knezliğe getirilmesinden çok daha büyük bir mana taşıyordu. Artık Kuzey Rusya'da Altın Orda merkez idaresi sağlanmış ve alternatif bir dünyanın

²⁵ Tokta'nın Altın Orda Hanı olmasından sonra Kuzey Rusya Knezlerinin siyasi tutumları ile ilgili olarak bk. Gorskiy, *Moskva i Orda*, 17.

²⁶ *Novgorodskaya Pervoaya Letopis'*, 327; *Letopisnyy Sbornik, İmenuemny Patriarşey ili Nikonovskoy Letopis'yu*, 168, 169; *Sofiyskiy Vremennik*, 290; *Novgorodskaya i Pskovskaya Letopisi*, 44; *Letopis' po Voskresenskomu Spisku*, 180; Priselkov, *Troitskaya Letopis'*, 345; *Ermolinskaya Letopis'*, 92. Hadiselerin gelişimi ile ilgili ayrıca bk. P.V. Golubinskiy, *İstoriya Smolenskoy Zemli*, (Kiev: 1895), 308; A.N. Nasonov, *Mongoli i Rus' (İstoriya Tatarskoy Politiki na Rusi)* (Moskva: İzdatel'stvo Akademii Nauk SSSR, 1940), 75; Solov'ev, *İstoriya Rossii*, 190. Tudan'ın ismi kaynaklarda Dyuden olarak geçer. Tudan ile ilgili olarak bk. Ekzemplyarskiy, *Velikiei udel'ne knyaz'ya*, I, 51; Gorskiy, *Moskva i Orda*, 17.

²⁷ Priselkov, *Troitskaya Letopis'*, 346; *Simeonovskaya Letopis'*, 82. Ayrıca bk. V.A. Kuçkin, "O Date Osnovaniya Moskovskogo Danilova Monastirya", *Voprosu İstorii*7 (1990): 166. Daniil'in bu sefer sonucunda Moğol hâkimiyetini benimsemesi ile ilgili olarak bk. N.M. Karamzin, *İstoriya Gosudarstva Rossiyskogo*, Tom IV (Sanktpeterburg: 1852), 142.

²⁸ Tudan'ın Tver üzerine yürümesi ve buradaki gelişmelerle ilgili olarak Özcan, *Moğol-Rus İlişkileri*, 287.

kurulamayacağını burada bulunan herkese ispat edilmişti. Rus knezleri Altın Orda dünyasındaki çatlaklardan yararlanarak kendilerine bir dünya yaratabilirlerdi; ancak bu, Altın Orda merkez idaresi yıkılmadan asla kalıcı olamazdı. Bu, onlar için şüphesiz önemli bir dersti, önemli bir tecrübeydi. Bununla birlikte bu sırada knezlerin asıl meselesi, Dmitriy'in gücünün bertaraf edilmesinden sonra onun topraklarını paylaşmak meselesiydi. Büyük Knez Andrey, makamı gereği Vladimir ve Novgorod üzerinde egemenlik kurarken Yaroslavl'knezlerinden Fedor Rostislaviç Dmitri'nin merkezi Pereyaslavl'ı²⁹, Dmitriy'in oğlu olup Andrey'e destek veren İvan Andrey'den boşalan Kostrom'u³⁰, Bryansk Knezi Aleksandr Gleboviç Fedor'dan boşalan Smolensk'i, Roman Mihailoviç ise Bryansk'ı ellerine geçirmişlerdi.³¹ Zaman içerisinde bazı bölgeler yeniden el değiştirecek olsa da Dmitriy sonrası Rusya'da hâkim olan şey knezlerin biran evvel daha iyi şartlar içerisinde yaşayabilecekleri bölgeleri kapma yarıştı. Daniil, tıpkı Tver Knezi Mihail gibi Dmitriy'in yanında yer almalarının cezasını bu fırsat döneminden yararlanamamakla çekiyorlardı. Bununla birlikte onların herhalde buna aldıracakları yoktu, zira hayatta kalmaları bile şanstı. Muhtemelen kendileri de bunu bu şekilde değerlendiriyorlardı. Bununla birlikte onlar da bu değişim döneminin içerisinde yer alan kimseler oldukları için çok farklı bir dönemin içerisine girdiklerini görüyorlardı. Artık eskiden olduğu gibi knezlerin belirli bir merkeze sahip olup hayatları boyunca burada idare sürmeleri devri bitmiş ve yerini daha başka bölgelere yayılabilmelerinin mümkün olduğu yahut topraklarını bir başkasına bırakarak daha iyi konumdaki bir kentte idare sürebilecekleri bir dönem almıştı. Hem de bunu yapmak için Altın Orda Hanı'ndan izin almalarına da gerek yoktu. Artık Rus knezleri yayılmacı birer fatihe dönüşmenin eşiğindeydiler ve bu sırada paylaşımından nasiplerini alamamış olmaları iki knez Daniil ve Mihail için pek de bir mana ifade etmiyordu. Gelecek bu iki kentin olacaktı ve Daniil de Mihail de bunu başlatan insanlar olacaktı.

Tudan'ın seferinin sonlanmasından sonra Rusya'daki en büyük güç Büyük Knez Andrey ve müttefikleri Yaroslavl' ve Pereyaslavl Knezi Fedor Rostislaviç ile Rostov Knezi Konstantin Borisoviç ittifakıydı. Buna bir süre

²⁹Letopis' po Voskresenskomu Spisku, 180; Priselkov, Troitskaya Letopis', 347. Lavrentskiy'de ise Fedor'un Yaroslavl'ı aldığından bahsedilir ki bu durum Fedor'un zaten bu esnada buranın hâkimi olması nedeni ile yanlış bir kayıt olduğu anlaşılmaktadır. Bk. Lavrent'evskaya Letopis', (içinde) Polnoe Sobranie Russkih Letopisey, Tom 1 (Leningrad: İzdanoe Arheografičeskoyu Komissieyu Akademii Nauk SSSR, 1927), 483.

³⁰Solov'ev, İstoriya Rossii, 190; Ekzemplyarskiy, Velikiei udel'ne knyaz'ya, I, 52.

³¹Karamzin, İstoriya Gosudarstva Rossiyskogo, 144; Golubinskiy, İstoriya Smolenskoy Zemli, 308; A.A. Gorskiy, Russkie Zemli v XIII i XIV vekah (Moskva: 1996), 37.

sonra Rostov Knezi'nin kızı ile evlenen Tver Knezi Mihail de dâhil olduysa da bir süre sonra bu bağlaşıklıkta çıkıp bağımsız bir tutum sergileyen Daniil'in yanında saf tuttu. Bu ikili ittifaka Pereyaslavl Knezi İvan'ın da dahil olması Rusya'da iki kutuplu dünyayı yeniden yaratıyordu. Daha önce Dmitriy ile Andrey'in başını çektiği kutuplaşma yeniden ortaya çıkmıştı. İlk kutuplaşmanın muzafferleri topraklar almakla zaferlerini kutlamışlardı. Bu yeni kutuplaşmanın muzafferlerinin ödülü Rusya'nın egemenlik mücadelesine girmelerine imkân tanıyacak bir Rusya'ya egemen olmaları olacaktı.

Kuzey Rusya'da Büyük Kutuplaşma ve Daniil'in Yükselişi (1296–1301)

1296'da muhtemelen Andrey ile yeğeni İvan Dmitriyeviç arasında Pereyaslavl' egemenliği meselesiyle ateşlenen anlaşmazlık³²knezler arasındaki kutuplaşmayı bir anda Kuzey Rusya'yı iç savaşın eğişine getirdi.³³ Elbette bu durum içerisinde en güçlü olan kişi Moğol Han'ın kabulü ile Büyük Knezlik makamını elinde tutan Andrey'di. Büyük Knez Pereyaslavl' hususunu görüşmek üzere Tokta Han'ın huzuruna giderek kendisini bilgilendirdi ve rakip knezlerle ilgili şikâyetlerini sıraladı. Andrey bunu yaparken muhtemelen daha önceki yıllarda Altın Orda Hanlarının Büyük Knezlerin şikâyetlerini soruşturmaya gerek kalmadan dinleyip Kuzey Rusya'ya ordu sevk etmelerini hatırlıyor ve dileğinin hemen yerine getirileceğini ümit ediyordu. Fakat Tokta'nın kararı beklediği gibi olmadı ve şikâyetlerin yerinden soruşturulması için Nevr ve Olexs isimli iki elçisini³⁴ Kuzey Rusya'ya gönderdi. Bunu daha önce Moğol idaresi altında Rusya'da görülmeyen bir şekilde Büyük Knezlik merkezi Vladimir'de knezler arası bir toplantının tertip edilmesi izledi. Knezler arasındaki kutuplaşma toplantı ile ilgili bilgi veren kaynaklara yansımıştır. Buradaki bilgilere göre bir tarafta Andrey Aleksandroviç, Fedor Rostislaviç ile Rostov Knezi Konstantin bulunuyor, diğer tarafta ise Tver Knezi Mihail Yaroslaviç ile Moskova Knezi Daniil yer alıyor ve müttefikleri Pereyaslavl Knezi İvan ise –muhtemelen Han'ın yanına gitmiş olmasından ötürü– bir boyar³⁵ tarafından temsil

³² Bu görüş için ayrıca bk. A.V. Ekzemplyarskiy, *Velikiei udel'ne knyaz'ya severnoy rusi v tatarskoy period s 1238 po 1505 g.*, Tom II (Sanktpeterburg: 1891), 7.

³³ *Letopisnyy Sbornik, İmenuemyy Patriarşey ili Nikonovskoy Letopis'yu*, 171; *Letopis' po Voskresenskomu Spisku*, 181; *Sofitskiy Vremennik*, 291.

³⁴ Tüm kaynaklarda bu iki görevliden "posol" yani elçi olarak bahsedilir. Ancak sadece Troits vakayinamesinde ordu komutanı olarak gösterilir. Bk. Priselkov, *Troitskaya Letopis'*, 347. Onların Kuzey Rusya'da herhangi bir yıkımda bulunmalarını onların diğer vakayinamelerde olduğu gibi elçi olduklarını göstermektedir.

³⁵ Ekzemplyarskiy, *Velikiei udel'ne knyaz'ya*, I, 57.

ediyordu.³⁶ Toplantıda Rus knezleri ile Moğol komutanlarından başka Saray kenti imamı İsmail ile Semeon isimli bir din adamı da hazır bulunuyordu.³⁷

Toplantıda görüşülen hususlar kaynaklara yansımamıştır. Ancak görüşmenin son derece sert geçtiği ve hatta kan dökülmenin de eşliğine gelindiği, gerginliğin ancak görevlilerin araya girmesiyle yatıştırılabildiği görülmektedir. Ancak nihayetinde aralarında bir uzlaşma sağlanmadı ve dahası müzakere sırasında yaşananlardan ötürü toplantı knezler arasındaki sorunları daha da derinleştirerek aralarında büyük bir düşmanlığın doğmasına neden oldu.³⁸ Artık knezler diplomasinin susması durumunda silahların çekilmesi gerektiğini iyi biliyorlardı. İlk harekete geçen, ağabeyi Dmitriy ile mücadelesi sırasında zamanlamanın ne kadar önemli olduğunu pek çok kez deneyimlemiş Andrey oldu.

Pereyaslavlı Knezi İvan'ın, topraklarını Tver Knezi Mihail'e emanet ederek Vladimir'deki toplantıdan bir süre önce Altın Orda Hanı'nın huzuruna çıkmak üzere kenti terk etmesini fırsat bilen Andrey, Pereyaslavlı'ya doğru harekete geçerken yolu ondan böyle bir hareket bekleyen Daniil ve Mihail tarafından Yur'ev yakınlarında kesildi. Andrey'in bu gelişme karşısında şaşkınlığa uğradığını düşünmek hiç de zor değildir. Pereyaslavlı kolaylıkla zapt edeceğini hesap eden Andrey'in önünde şimdi iki seçenek bulunuyordu. Elinde bulundurduğu muhtemelen sınırlı birliklerle daha hazır oldukları muhakkak olan Daniil ve Mihail'in ittifak gücüyle çarpışmak yahut onlarla uzlaşmak. Yanında müttefikleri olmadan Moskova ve Tver ittifakı ile yüz yüze gelmesi, onu sonu muhtemelen yenilgi olabilecek bir çatışmaya doğru itiyordu. Böyle bir gelecekle karşılaşmaya hazır olmayan Andrey

³⁶Letopisnyy Sbornik, İmenuemy Patriarşey ili Nikonovskoy Letopis'yu, 171; Simeonovskaya Letopis', 83; Letopis' po Voskresenskomu Spisku, 181; Priselkov, Troitskaya Letopis', 347-348; Ermolinskaya Letopis', 94. Bununla birlikte listeye İvan Dmitriyeviç'in de eklendiği kaynaklar vardır. Bk. Sofiyskiy Vremennik, 291; Novgorodskaya i Pskovskaya Letopisi, 45.

³⁷Letopis' po Voskresenskomu Spisku, 181; Sofiyskiy Vremennik, 291; Novgorodskaya i Pskovskaya Letopisi, 45. Ayrıca bk. A.A. Gorskiy, "Moskva, Tver i Orda v 1300-1339 godah", Voprosu İstorii 4 (1995): 37. Nikon kroniğinden sadece Simeon'un ismi verilmiştir. Bk. Letopisnyy Sbornik, İmenuemy Patriarşey ili Nikonovskoy Letopis'yu, 171.

³⁸Letopisnyy Sbornik, İmenuemy Patriarşey ili Nikonovskoy Letopis'yu, 171; Letopis' po Voskresenskomu Spisku, 181; Sofiyskiy Vremennik, 291; Novgorodskaya i Pskovskaya Letopisi, 45; Simeonovskaya Letopis', 83; Ermolinskaya Letopis', 94. Ayrıca bk. Karamzin, İstoriya Gosudarstva Rossiyskogo, 158. Ekzemplyarskiy ise kongre sonucunda knezlerin anlaşmalarından bahseder, ancak bu anlaşmanın neleri içerdiğinden bahsetmez. Bk. Ekzemplyarskiy, Velikie udel'ne knyaz'ya, I, 57. Benzer bir görüş de S.M. Solov'ev ve kendisini takiple G. Vernadsky tarafından ileri sürülmüştür. Onlara göre toplantı sonrasında bir anlaşma sağlanmıştır. Buna göre knezler toplantıya katılmayan knezler üzerindeki girişimlerinde bağımsız olacaktırlar. Bk. Solov'ev, İstoriya Rossii, 191; G. Vernadsky, Moğollar ve Rusya, çev. E.B. Özbilgen (İstanbul: Selenge yay., 2007), 236.

yeğenleri Daniil ve Mihail'e elçi göndererek bir anlaşma sundu.³⁹ Yur'ev uzlaşısının ilkeleri ne yazık ki kaynaklara yansımamıştır.⁴⁰ Bununla birlikte anlaşmanın Pereyaslavl'ın geleceği meselesinin Tokta Han'ın kararına bırakılacağı kararı ile ilgili olduğu düşünülebilir ki hadiselerin sonunda Pereyaslavl' yine İvan'ın elinde kaldı.⁴¹ Böylelikle 1296 krizi Daniil ve müttefikleri için Büyük Knez ve müttefiklerine karşı elde ettikleri büyük bir zafere dönüştü. Bunu hem Andrey ile giriştikleri kontrollü bir soğuk savaş ile hem de İvan üzerinden Han ile kurdukları diplomatik temas ile elde etmişlerdi. Artık onlar, Büyük Knezlik makamını ellerinde tutmamalarına rağmen Kuzey Rusya'da hadiseleri şekillendiren bir müttefik güce dönüşmüşlerdi. Bunun onların kendilerine güvenlerini daha da artırdığını düşünmek hiç de zor değildir. Nitekim hadiselerden sonra aldıkları kararlar da bu psikolojik duruma işaret etmektedir.

Yur'ev uzlaşısı ve Pereyaslavl'ın İvan'ın elinde kalmasının ardından bu sırada 32 yaşında bulunan Moskova Knezi Daniil, Rostov Knezi Konstantin ile temasa geçerek bir evlilik ilişkisi içerisine girmeye teşebbüs etti.⁴² Daniil'in bir diğer cephede yer alan Konstantin ile bu seviyede bir ilişki kurması yeni bir açılım içerisine girmeye teşebbüs ettiğine işaret eder. Bununla birlikte üç sene sonra 1299'da Andrey'in en önemli müttefiki Fedor'un ölümü⁴³ bir anda Rusya'daki gelişmeleri derinden sarstı. Muhtemelen Fedor'un topraklarının paylaşılması ile ilgili sorunlar Knezler arasında şimdilik bir kenara bırakılmış anlaşmazlıkları yeniden alevlendirdi. Neticede 1301'de gerginlik o denli yüksek bir seviyeye çıktı ki Knezler arasında Dmitrov'da yeni bir toplantı tertip edildi. Ancak bu sefer toplantı katılımcılar Andrey Aleksandroviç ile Daniil Aleksandroviç, Mihail Yaroslaviç ve İvan Dmitriyeviç arasında bir uzlaş ile son buldu.⁴⁴ Ancak bu uzlaş hangi esaslara dayanıyordu, bu

³⁹*Lavrent'evskaya Letopis'*, 484; *Letopisnyy Sbornik, İmenuemy Patriarşey ili Nikonovskoy Letopis'yu*, 171; *Simeonovskaya Letopis'*, 84; *Letopis' po Voskresenskomu Spisku*, 181; *Priselkov, Troitskaya Letopis'*, 348; *Ermolinskaya Letopis'*, 94. Hadiseler için ayrıca bk. Karamzin, *İstoriya Gosudarstva Rossiyskogo*, 158; Solov'ev, *İstoriya Rossii*, 191; Ekzemplyarskiy, *Velikiei udel' me knyaz'ya*, I, 57.

⁴⁰ J. Fennel ise knezler arasında Vladimir'de bir toplantı daha düzenlenmesinin kararlaştırıldığını ifade etmiştir. Bk. J.L. Fennell, *The Crisis of Medieval Russia 1200–1304*, (London-New York: Longman Press, 1990), 151. Ancak değerli bilim adamının burada bir kronolojik hayata düştüğü anlaşılmalıdır.

⁴¹*Letopisnyy Sbornik, İmenuemy Patriarşey ili Nikonovskoy Letopis'yu*, 170. Ayrıca bk. Solov'ev, *İstoriya Rossii*, 190.

⁴² Bu evlilik için bk. *Letopisnyy Sbornik, İmenuemy Patriarşey ili Nikonovskoy Letopis'yu*, 171; *Letopis' po Voskresenskomu Spisku*, 181.

⁴³*Letopis' po Voskresenskomu Spisku*, 182; *Sofiyskiy Vremennik*, 291. Lavrentiev kroniğinde ise bu tarih 1300 olarak ifade edilmiştir. Bk. *Lavrent'evskaya Letopis'*, 485.

⁴⁴ DSmitrov toplantısıyla ilgili olarak bk. *Lavrent'evskaya Letopis'*, 485-486; *Priselkov, Troitskaya Letopis'*, 349; *Simeonovskaya Letopis'*, 85. Ayrıca bk. Özcan, *Moğol-Rus İlişkileri*, 297.

kaynaklara yansımamıştır. Bununla birlikte knezlerin memleketlerine dönmelerinden sonra askerî bir mücadele hazırlığına girişmemeleri her iki cephenin de Kuzey Rusya'daki siyasi vaziyeti olduğu gibi kabul ettikleri bir manzarayı önümüze getirmektedir. Bununla birlikte kısa süre sonra yaşanan gelişmeler Rusya'daki siyasi vaziyeti hiç beklenmedik bir sınavla karşı karşıya bırakacaktı.

1301 Dmitrov toplantısı Andrey ile Mihail–Daniil cephesi arasındaki sorunları bir neticeye bağlayarak gerginliği sona erdirmişse de bu sefer de bir süre geçtikten sonra Tver Knezi Mihail ile Pereyaslav' Knezi İvan arasındaki ilişkiler bozuldu.⁴⁵ Bu gelişmenin nedeni hususunda kaynaklarda herhangi bir ipucu bulunmamaktadır. Ancak daha sonra da görüleceği üzere Pereyaslav' Knezi İvan'ın ölümüyle ilgili kayıtlarda sağlığında topraklarını Moskova Knezi Daniil'e miras bıraktığının ifade edilmesi⁴⁶, Mihail ile arasının bozulmasının temel sebebi olsa gerektir.⁴⁷ Zira son derece gergin geçen Vladimir toplantısından sonra yukarıda da ifade edildiği üzere topraklarını Mihail'e emanet etmişken şimdi şartların iyileştiği bir durumda tercihini Daniil'den yana koyması şüphesiz ki Mihail tarafından hakkaniyetli bir tutum olarak değerlendirilmiyordu.⁴⁸ Mihail bu tercihin de etkisiyle kısa bir süre sonra Büyük Knez Andrey'e yakınlaşmaya başladı⁴⁹. Daniil'in ise daha başka planları vardı. Artık Daniil-Mihail ittifakı dağılmak üzereydi ve knezler artık yol ayrımundaydılar. Ancak aslında Daniil'in daha farklı planları vardı.

Gücünün Zirvesinde Bir Knez: Daniil'in Kolomna ve Pereyaslav'ı Ele Geçirmesi ve Bunun Rusya'nın Geleceği Üzerindeki Tesirleri

Daniil, Dmitrov toplantısının tamamlanmasından kısa süre sonra yeni bir gündem içerisine girmişti. Bu, Ryazan Knezliği'nde yaşanan taht mücadelelerinin⁵⁰ "küçük fetihler çağı"nda Daniil'in genişleme eğilimlerini kıskırtmasıyla ilgiliydi. Bu sırada 40'lı yaşlarının başında bulunan Daniil hızla gücünü organize ederek Ryazan'a doğru ilerledi ve 1301'de aralarında Moğol askerlerinin de bulunduğu Ryazan ordusunu dağıtmakla kalmadı, knezleri

⁴⁵Lavrent'evskaya Letopis', 486; Letopisnyy Sbornik, İmenuemy Patriarşey ili Nikonovskoy Letopis'yu, 173; Priselkov, Troitskaya Letopis', 349.

⁴⁶Letopis' po Voskresenskomu Spisku, 183; Priselkov, Troitskaya Letopis', 350.

⁴⁷ A.V. Ekzemplyarskiy ise Tver Knezinin İvan'dan topraklarının en azından bir kısmını istemiş olabileceği gibi bir düşünce içerisine kapılmıştır. Bk. Ekzemplyarskiy, Velikiei udel'ne knyaz'ya, I, 57.

⁴⁸ A.V. Ekzemplyarskiy ise Mihail'in İvan'dan topraklarının bir kısmını talep etmiş olabileceğini belirtmektedir. Ekzemplyarskiy'in görüşü için bk. Ekzemplyarskiy, Velikiei udel'ne knyaz'ya, I, 57.

⁴⁹ Gorskiy, Moskva i Orda, 28.

⁵⁰ Söz konusu mücadelelerle ilgili olarak bk. Gorskiy, Moskva i Orda, 29.

Konstantin'i de esir etmeyi başardı.⁵¹ Bu zafer ona Kolomna gibi stratejik bir kentin Moskova'ya bağlanması gibi son derece ehemmiyetli bir netice vermişti. Zira burası Vladimir ile İtil ırmağını birbirine bağlayan yolun odak noktasında bulunmakla kalmıyor, aynı zamanda bölgenin ana ticaret yolunun da kontrolünün sağlanmasında özel bir öneme sahip bulunuyordu. Böylelikle Daniil bir anda Vladimir'den Ryazan'a uzanan yolda ciddi bir güç olarak belirerek bir ticaret aktörü haline gelmiş oluyordu. Bu, kendisinin Kuzey Rusya içerisindeki konumunu güçlendirmesi ve aynı zamanda Moskova Knezliği'nin geleceği açısından da önemliydi. Ancak Kolomna'nın ele geçirilmesinin tarih içerisindeki yeri sadece Daniil'in tarihi ile sınırlı değildi.

Daniil'in Kolomna'yı zaptı, Tokta'nın Hanlığı ile birlikte baş gösteren belirli bir bölgeyi egemenlik altına almak için Han'dan izin almak zorunluluğunun ortadan kalktığı bu yeni dönem içerisinde gerçekleşen ilk fetihtir. Daha önce knezler Dmitriy'in gücünün bertaraf edilmesinden sonra ellerinde bulunan yerlere yenilerini katmış veya şartları daha uygun kentleri kendilerinininkiyle değiştirerek konumlarını güçlendirmişlerdi. Ancak bunlardan hiçbirisi zorla gerçekleşmemişti. Oysa Daniil, şimdi, Tokta Han'dan izin almadan bir fetih hareketine girişiyor ve Kuzey Rusya'da bir fatih olarak beliriyordu. Kuzey Rusya'da 1243'ten beri devam eden Moğol egemenliği içerisinde bu bir ilkti. Dahası bunu Moğol askerlerinin de saflarında yer aldığı bir orduya karşı yapıyordu. Kolomna'nın Daniil tarafından fethi Rus tarihinin bu evresi için gerçek bir devrimdi.

A.N. Nasonov, Kolomna'nın fethinin tarihi önemini iyi fark etmiş bir tarihçi olarak Daniil'in bu girişimini Altın Orda'dan ayrılıkçı bir politika takip etmesine bağlamıştır.⁵² Bu iddia elbette çok cüretkârdır, ancak Daniil'in bundan sonraki tutumuna bakıldığında gerçeği yansıtmaz. Öncelikle Altın Orda Hanı Tokta'nın –şaşılacak bir şekilde– Daniil'in faaliyetlerine karşı bir cezalandırma seferine karar vermemesi Moskova Knezi'nin davranışının

⁵¹*Laurent'evskaya Letopis'*, 486; *Priselkov, Troitskaya Letopis'*, 350; *Simeonovskaya Letopis'*, 85; *Letopis' po Voskresenskomu Spisku*, 183; *Kniga Stepennaya Tsarskogo Rodosloviya*, (içinde) *Polnoe Sobranie Russkih Letopisey*, Tom 21, Çast 1 (Sanktpeterburg: *İzdannoe Po Vısocayşemu Povelenyu Arheografiçeskoyu Kommissieyu*, 1908), 297. Hadise Nikon kroniğinde de anlatılır. Ancak burada 1300 tarihine tarihlenmiştir. Bk. *Letopisniy Sbornik, İmenuemy Patriarşey ili Nikonovskoy Letopis'yu*, 173. Ryazan Knezi 1306'da Moskova'daki esareti sırasında öldürülecektir. Bk. *Priselkov, Troitskaya Letopis'*, 352; *Letopis' po Voskresenskomu Spisku*, 184. G. Vernadsky Ryazan ordusundaki Moğol askerlerini, bu bölgedeki Moğol baskakının kuvvetleri ile ilişkilendirir. Bk. *Vernadsky, Moğollar ve Rusya*, 236. Ryazan'da Moğol baskakının bulunduğu işaret eden veriler varsa da bu iddianın ayrıca değerlendirilmesi gerekir. Fakat şimdilik kaynaklarda bu yönde bir bilginin bulunmadığını ifade edelim.

⁵² *Nasonov, Mongoli i Rus'*, 80.

Hanlığa karşı bir bağımsızlık tutumu olarak değerlendirilmediğini göstermekle A.N. Nasanov'un görüşünü zayıflatmaktadır. Bu görüş yerine şunu savunmak daha doğrudur: Daniil, Kolomna'yı ele geçirme iradesi göstermekle Rus knezlerinin bağımsızlıklarının yolunu açan kişi olmuştur. Nitekim Daniil'in fethi ile birlikte Rus knezleri, birkaç yıldır deneyimledikleri Han'ın rızasını almadan çeşitli bölgeleri ele geçirebilecekleri ortamın birbirlerine karşı askeri saldırılara kadar varabileceklerini gördüler. İşte bu gerçek bir devrimdi, Kolomna'nın zaptı değil, zihni değişimde gerçekleşen bir devrim. Tokta'nın tutumu ile desteklenen bu devrimle Rus tarihi kendi içerisinde evrimleşebileceği bir ortam bulmuştu ve bu ortam sonunda onlara birleşik, tek bir Rus devletinin doğması ile sonunda özgürlüklerini getirecekti.

Kolomna'da egemenlik sağlamak bu sırada 40'lı yaşlarının başında bulunan Daniil için şu ana değin elde ettiği en önemli başarıydı. Ancak kısa süre sonra karşı karşıya kalacağı bir fırsat ve bunun için bütün siyasî hayatını bir riske atması bu büyük başarının sadece bir başlangıç olduğunu herkese gösterecekti.

Moskova Knezi Daniil Aleksandroviç'in Kolomna'yı ele geçirmesinden hemen sonra Pereyaslav' Knezi İvan Dmitriyeviç'in 15 Mayıs 1302'de ölümü⁵³ bu yıllarda birbiri ardına önemli gelişmelere sahne olan Kuzey Rusya'daki sıkıntılı ortamı daha da gerdi. Bunun asıl nedeni İvan'ın arkasında bir oğul veya kardeş bırakmaması⁵⁴, bundan ötürü de Pereyaslav'daki egemenlik haklarının –yukarıda da ifade edildiği üzere– vasiyeti uyarınca Moskova Knezi olan amcası Daniil'e geçmesiydi.⁵⁵ Bununla birlikte bu türden gelişmeleri hiç kaçırmak niyetinde olmayan ve her zaman hızlı hareket ederek durumu kendi lehine oldubittiye getirme alışkanlığına sahip olan bir kişi bu hukukî kararı tanımaya hiç de niyetli değildi.

Bu kişi tahmin edileceği üzere Büyük Knez Andrey'den başkası değildi. İvan'ın ölümünün üzerinden çok geçmeden Andrey'in memurları

⁵³*Laurent'evskaya Letopis'*, 486; *Simeonovskaya Letopis'*, 85; *Letopis' po Voskresenskomu Spisku*, 183; *Priselkov, Troitskaya Letopis'*, 350. Nikon ve Sofiskiy kroniklerinde ise 1302 tarihi ifade edilir. Bk. *Letopisnyy Sbornik, İmenuemy Patriarşey ili Nikonovskoy Letopis'yu*, 174; *Softyskiy Vremennik*, 293. Konuyu anlatan yazarlarda farklı tarihler ileri sürmüşlerdir. Bu görüşlerle ilgili olarak bk. Özcan, *Moğol-Rus İlişkileri*, 299.

⁵⁴ Onun birisi İvan diğeri de Aleksandr isimlerinde iki kardeşi daha vardı. Ancak bunlar kendisinden önce ölmüşlerdir. Bk. *Ekzemplyarskiy, Velikiei udel'me knyaz'ya*, I, 52; Kuçkin, *Formirovanie Gosudarstvennoy Territorii Severovostochnoy Rusi*, 127.

⁵⁵*Letopisnyy Sbornik, İmenuemy Patriarşey ili Nikonovskoy Letopis'yu*, 174; *Simeonovskaya Letopis'*, 85; *Letopis' po Voskresenskomu Spisku*, 183; *Priselkov, Troitskaya Letopis'*, 350. Ayrıca bk. *Ekzemplyarskiy, Velikiei udel'me knyaz'ya*, I, 58. Bu miras ile ilgili olarak kaynaklarda verilen bilgilerin değerlendirilmesi için bk. Kuçkin, *Formirovanie Gosudarstvennoy Territorii Severovostochnoy Rusi*, 128. Ayrıca bk. Kurat, *Rusya Tarihi*, 90.

Pereyaslavl'da ortaya çıktılar ve kente egemen olmayı başardılar. Aslında bunu yaparken tamamen haksız da sayılmazdı. Zira burası Moğol egemenliğindeki ilk Büyük Knez Yaroslav Vsevolodoviç ve ilk ardılları zamanında Büyük Knezlik hükmü altında değerlendiriliyordu⁵⁶ ve bu açıdan Andrey'in aldığı karar da eski mirasın yeniden sağlanmasından başka bir şey değildi. Bununla birlikte Aleksandr Nevskiy'in ölümünden itibaren bu durum aslında değişmiş ve bu değişim de kurumsallaşmıştı. Nitekim Aleksandr Nevskiy'in oğlu Dmitriy'in Knezlik merkezi Pereyaslavl'dı⁵⁷ ve o bu kenti Büyük Knezliğin amcaları tarafından sürdürüldüğü yıllarda da korumuştur. Tudan'ın seferinden sonraki süreçte de Pereyaslavl' Büyük Knezlik sınırları içerisinde olmamıştı. Nitekim burası önce Fedor Rostislaviç⁵⁸, ardından kardeşi Andrey'in Büyük Knezliğini tanımak durumunda kalan Dmitriy'in elinde kalmış⁵⁹, onun ölümünden sonra da – kısa süreli olarak Andrey'in egemenliği hariç⁶⁰– oğlu İvan'ın eline geçmişti.⁶¹ Yani, Andrey'in burada iddia edebileceği hukukî hak ortadan kalkalı çok uzun zaman olmuştu ve kimsenin de bu eski hukuka dayanarak Andrey'in girişimini hukukî olarak değerlendirmesi mümkün değildi. Özellikle de kentnin kendisine miras bırakıldığı Daniil'in.

Daniil, Pereyaslavl'daki gelişmelerin beklenmedik bir hâl alması üzerine hızla hareket ederek güçlerini bir araya getirdi ve 1302'nin Kasım ayında⁶² Pereyaslavl'a göndererek kenti ele geçirdi. Pereyaslavl'da bulunan Büyük Knezlik görevlileri ise durum karşısında burada duramayacak efendilerinin yanına kaçarlarken⁶³ kısa süre sonra kent Daniil'in oğlu Yuri'nin gelişine sahne oluyordu. Eski Büyük Knez Dmitriy'in merkezi artık Daniil'in oğlu Yuri'nin Knezlik merkezi hâline gelmişti.⁶⁴

⁵⁶ Buranın Büyük Knezlik sınırları içinde olması durumu ile ilgili olarak bk. Kuçkin, *Formirovanie Gosudarstvennoy Territorii v Severovostočnoy Rusi*, 113, 127-128; Gorskiy, *Moskva i Orda*, 19.

⁵⁷ Mesela bk. *Letopisnyy Sbornik, İmenuemy Patriarşey ili Nikonovskoy Letopis'yu*, 151.

⁵⁸ *Letopis' po Voskresenskomu Spisku*, 180; Priselkov, *Troitskaya Letopis'*, 347.

⁵⁹ Ekzemplyarskiy, *Velikiei udel'ne knyaz'ya*, I, 52.

⁶⁰ *Letopis' po Voskresenskomu Spisku*, 181.

⁶¹ *Letopisnyy Sbornik, İmenuemy Patriarşey ili Nikonovskoy Letopis'yu*, 170.

⁶² Kuçkin, *Formirovanie Gosudarstvennoy Territorii Severovostočnoy Rusi*, 128.

⁶³ *Letopisnyy Sbornik, İmenuemy Patriarşey ili Nikonovskoy Letopis'yu*, 174; *Simeonovskaya Letopis'*, 85; Priselkov, *Troitskaya Letopis'*, 350; *Letopis' po Voskresenskomu Spisku*, 183; *Sofiyskiy Vremennik*, 293. Hadiseler Lavrentiev kroniğinde de anlatılır, ancak mahduttur. Bk. *Lavrent'evskaya Letopis'*, 486. Ayrıca bk. Ekzemplyarskiy, *Velikiei udel'ne knyaz'ya*, I, 58. Bazı bilim adamları ise Andrey'in görevlilerinin kentten Daniil'in birlikleri tarafından kovulduklarını ifade eder. Bk. Nasonov, *Mongoli i Rus'*, 81; Vernadsky, *Moğollar ve Rusya*, 236; Solov'ev, *İstoriya Rossii*, 191. Ancak kaynakta geçen ifade "sbejali" yani kaçtıkları şeklindedir.

⁶⁴ *Simeonovskaya Letopis'*, 86; *Letopis' po Voskresenskomu Spisku*, 183; Priselkov, *Troitskaya Letopis'*, 351.

Daniil'in yayılma politikasının ikinci aşaması olan Pereyaslavl baskını, Moskova Knezliği'nin açık bir gövde gösterisiydi. Bu son derece önemli kentten Büyük Knez Andrey tarafından bir oldubittiye getirilerek ele geçirilmesine karşın Daniil'in buraya bizzat bir ordu sevk ederek Büyük Knezlik memurlarını kentten çıkarması, burada idare kurması ve buna Kuzey Rusya'da hiç kimsenin karşı koyamaması henüz 40'lı yaşlarının başında bulunan Daniil için siyasî kariyerinin zirvesiydi. Artık Daniil yaratacak olduğu tarihinin tam eşiğinde bulunuyordu ve öyle görünüyor ki Kuzey Rusya'da hiçbir knez, Büyük Knez olan amcası da dâhil, onun kadar güçlü bir hâlde değildi. Daniil'in bir knez olarak gücü tek başına Büyük Knezliğin üzerine çıkmıştı. Bu şimdiye kadar hiçbir knezin elde ettiği türde bir güç değildi, bu kelimenin tam manasıyla gerçek bir güç demektir. Öte yandan Pereyaslavl'ın zaptının Moskova'ya doğrudan, somut katkıları vardı ve bunlar knezliğin yükselişinde etkiliydi.

Daniil Aleksandroviç Zamanında Moskova'nın Gelişimine Genel Bir Bakış ve Daniil Aleksandroviç'in Ölümü

Pereyaslavl'ın Moskova'nın eline geçmesiyle Daniil şimdi egemenliğini kuzey bölgelere doğru yaymış oluyordu ve bu, Moskova'nın Yaroslavl' ile bağlantısının sağlanması açısından son derece önemliydi. Belki buradan hareketle Daniil'in hedefi Yaroslavl' da olabilirdi. Yahut Yaroslavl' üzerinden buranın da kuzeydoğusunda yer alan bölgenin kürk ve deri gibi kaynaklarına da erişebilirdi ve bu da Moskova'nın gelirlerinin daha da artması demektir. Bunların hepsi birer ihtimaldi. Ancak ihtimalden öte Pereyaslavl'ın ele geçirilmesiyle Moskova Knezliği Daniil'in knezliğinden bu yana sınırlarını iki kat büyüterek 100–150 kilometrekarelik bir genişliğe ulaşmıştı.⁶⁵ Bu onu küçük ölçekte de olsa bir Fatih yapıyordu. Bu yönü ile Daniil'i tarihte kıyaslayabilecek pek çok kişi vardır. Bununla birlikte onun tarihi ile Anadolu'nun batısında askeri gücünü bir beylik gücü haline getirmeyi başarabilen ve bir bölge gücüne dönüştüren Osman Gazi'nin tarihi arasında çeşitli benzerlikler vardır. İlerleyen yıllarda bu iki önemli tarihi şahsiyet arasındaki benzerliklerin odak noktasında olduğu bir inceleme yapmayı düşündüğümüz için burada kısaca ifade etmek lazım gelirse Moğol egemenliği altındaki iki farklı ülkede, aynı tarihlerde varlık gösteren bu iki kişinin hayatındaki paralellikler dikkat çekici bir boyuttur. Bir açıdan bakıldığında onların hayatlarının Moğol egemenliğinin bir yansıması olduğunu da ifade etmek gerekir.

⁶⁵ V. Galkin, "Velikoe Moskovskoe Knyajenie", *İstoričeskiy Jurnal* 9 (1938): 43; Nasonov, *Mongoli i Rus'*, 80-81.

Daniil'in Pereyaslavlı'ı ele geçirmesi, dahası bunu Büyük Knezin adamlarının buradan çıkmak zorunda kalacakları şekilde gerçekleştirmesi Andrey için büyük bir prestij kaybıydı. Bunun üzerine hayatı boyunca yaptığı şeyi bir kez daha yaptı ve durumdan şikâyetçi olmak üzere Altın Orda Hanı Tokta'nın huzuruna çıkmak üzere Saray'a gitti.⁶⁶ Muhtemelen rakibinin cezalandırılacağını ümit ediyordu. Fakat bu sırada, Daniil Aleksandroviç henüz 42 yaşında bulunduğu bir sırada 5 Mart 1303'te hayatını kaybetti ve Mihail Kilisesine gömüldü.⁶⁷ Öldüğü sırada Moskova Knezliği, Zvenigorod'tan Kolomna'ya ve kuzeyde Perepaslavlı'a kadar uzanan çok geniş bir sınıra sahip olmaktan başka ekonomisiyle, askeri unsurları ile ve – öyle anlaşılıyor ki– nüfusu ile Rusya'nın en önemli gücü haline gelmiş bulunuyordu. Knez çok sevdiği Moskova'da gömülürken Moskova Knezliği'nin başına en büyük oğlu Yuri geçti. Kaynaklarda eşinin ismine rastlanmamakla birlikte Yuri'den başka İvan, Aleksandr, Boris ve Afanasi adlı oğulları vardı. Onlar her ne kadar çeşitli bölgelerin idaresini elde ettilerse de ağabeylerinin hâkimiyetini mutlak bir şekilde benimseyerek yanında yer aldılar⁶⁸ ve Moskova Knezliği'nin yükselişinde eşit derecede roller üstlendiler.

Daniil'in idaresi sırasında Moskova'daki mimari çalışmalarla ilgili veriler son derece sınırlıdır. Tudan'ın seferi sırasında Moskova'nın yakılıp

⁶⁶*Letopisnyy Sbornik, İmenuemiy Patriarşey ili Nikonovskoy Letopis'yu*, 174; Priselkov, *Troitskaya Letopis'*, 350, 351; *Letopis' po Voskresenskomu Spisku*, 183-184; *Sofiyskiy Vremennik*, 293. Ayrıca bk. Karamzin, *İstoriya Gosudarstva Rossiyskogo*, 159-160; Kuçkin, *Formirovanie Gosudarstvennoy Territorii Severovostochnoy Rusi*, 129. Lavrentiev kroniğinde ise bu gelişmeler anlatılmadan, İvan'ın ölümünü takip eden sonbaharda Andrey'in Tatar'a yani Altın Orda Hanı'nın huzuruna gittiği ifade edilir ve bundan sonra da Daniil'in Pereyaslavlı'a yerleştiğinden bahsedilir. Bk. *Lavrent'evskaya Letopis'*, 486. Buradaki kayıttan hareket eden ve diğer kaynaklardaki bilgileri kullanan A.A. Gorskiy de Andrey'in Pereyaslavlı'a 1302 Mayısından sonra görevlilerini yolladığı, sonbaharda da Tokta Han'ın huzuruna çıkmak üzere memleketini terk ettiğini, ancak bundan sonra 1302'nin sonlarında Daniil'in kente egemen olduğunu değerlendirmiştir. Bk. Gorskiy, "Moskva, Tver i Orda v 1300–1339 godah", 35. Aslında hadiseleri buradaki kronolojiye göre kurmak da mümkündür ve mantıklı yönleri de vardır. Ancak Andrey'in Han'ın yanına ancak Daniil'in girişiminden sonra gitmiş olduğunu düşünmek hadiselerin gelişimi açısından daha makuldür. Ancak elbette bu görüş, daha spesifik bir incelemenin neticesine tâbidir.

⁶⁷*Lavrent'evskaya Letopis'*, 486; *Letopisnyy Sbornik, İmenuemiy Patriarşey ili Nikonovskoy Letopis'yu*, 174; *Sofiyskiy Vremennik* 85; Priselkov, *Troitskaya Letopis'*, 351; *Sofiyskiy Vremennik*, 293; *Ermolinskaya Letopis'*, 96. Tarih ile ilgili olarak ayrıca bk. N.G. Berejkov, *Hronologiya Russkogo Letopisaniya* (Moskva: İzdatel'stvo Akademii Nauk, 1963), 123; Kuçkin, *Formirovanie Gosudarstvennoy Territorii Severovostochnoy Rusi*, 130; N.I. Kostomarov, *Russkaya İstoriya v Jiznepisaniyah ee Glavneyşih Deyateley*, Kniga I (Moskva: İzdatel'stvo Kniga, 1990), 171; Ekzemplyarskiy, *Velikiei udel' me knyaz'ya*, I, 59.

⁶⁸ Kostomarov, *Russkaya İstoriya*, 178; Galkin, "Velikoe Moskovskoe Knyajenie", 48.

yıkılmasına karşın bundan hangi binaların zarar gördüğüne ilişkin bir bilginin bulunmaması bu yıllarda Moskova'daki yapıların görkemli olmadığı hususunda bir kanaat uyandırmaktadır. Bununla birlikte XIII. yüzyılın sonlarında kentte bir inşa faaliyetinin olduğuna ilişkin bazı ipuçları vardır. Moskova'da inşa edilmiş Daniilo manastırının işte bu sırada ortaya konduğu anlaşılmaktadır.⁶⁹ Yine Kremlin'de gerçekleştirilen kazılarda da 1280-1290'a tarihli taş bloklar ele geçmiştir.⁷⁰ Elbette bu buluntular, Daniil'in knezliği döneminde Moskova'nın daha önceki yıllara göre daha da zenginleştiğinin bir göstergesi olmakla son derece ehemmiyetlidir. Daniil'in halefleri kentin merkezliğini üstlendiği knezliklerini daha da genişletecek ve sonunda Rusya'nın en büyük gücü hâline getireceklerdir.

Sonuç

Tarihin ortasını atıp bir başından, bir de sonundan bakmak bazen neler olup bittiğini anlamak açısından daha çarpıcı neticeler verir. Daniil ve onun Moskova'sının tarihine de bu şekilde bakmak bu dönemi anlamak için yeterlidir. Başlangıçta çok küçük bir yerleşim birimi olan ve açıkçası pek de dikkate değer bir yer olarak görülmeyen Moskova, Daniil'in idaresi altında geçirdiği 1282'den 1303'e kadarki 20 yılda kendi yerleşim birimlerinin dışına taşan ve Pereyaslav' ile Kolomna gibi önemli noktaların egemenlik altına alındığı bir idare merkezi hâline dönüştü. Bu, göz ardı edilebilecek bir başarı değildir, aksine önemli bir muvaffakiyettir. Ancak Daniil'in Rus tarihi içerisindeki yerini sadece bu başarılarla sınırlandırmak hem kendisi için hem de Rus tarihi için haksızlık olur. Zira Daniil, her ne kadar Rusya'daki Altın Orda idaresinin yumuşamasının yaratıcısı değilse de bundan en iyi istifade eden bir knez olarak XIV. yüzyılda başlayacak knezlikler arasındaki genişleme yarışını gerçek manada başlatan ve bu sayede de Moskova'yı bu rekabetin içerisine eklemleyen bir kişi olmuştur. Suzdal ayaklanmasının affedilmesini sağlamak üzere babası Aleksandr Nevskiy'in Orda'ya, Berke'nin huzuruna çıktığı sırada⁷¹ doğan bir çocuk için bu gelişmeler asla hafife alınabilir türden değildir.

Daniil'in Rusya'daki değişimi iyi bir şekilde fark ederek o zaman için son derece cüretkâr adımlar atarak başlattığı bu dönüşüm onun diplomatik manada yeteneklerine yorulmalıdır. Elbette babası Aleksandr Nevskiy'in diplomatik yeteneklerine bakıldığında bu asla şaşkınlık uyandırıcı bir kabiliyet değildir. Acaba Daniil'in oğulları Yuri ve İvan'ın diplomatik

⁶⁹ Kuçkin, "O Date Osnovaniya Moskovskogo Danilova Monastırya", 166.

⁷⁰ A.V. Abramov, "Eşçe raz o Knyaze Daniile Moskovskom", *Voprosi İstorii* 2 (1997): 173.

⁷¹ Söz konusu gelişmeler için bk. Özcan, *Moğol-Rus İlişkileri*, 236-237.

başarılarını da buna mı yormalıyız? Aslında onların tarihlerine bakıldığında babalarının da dedelerinin de izlerini bulabilmek mümkündür. Buna mukabil, Moskova'nın, sonunda Rusya'nın tamamına egemen olacağı tarihe bakıldığında bunun daha çok Daniil'in ilkeleri üzerinden şekillendiğini söylemek gerekir. Yuri ve İvan babalarından farklı olarak Altın Orda Hanlığı'na daha boyun eğer bir siyaset takip etmişlerse de asla babalarının genişleme siyasetlerini terk etmediler ve bu çizgide bir politika takip ettiler. Bu açıdan bakıldığında Rusya'nın tamamının haleflerinin eline geçmesi ve sonrasında da Moğol egemenliğinin tam manasıyla Rusya üzerinden kaldırılması Daniil'in başlattığı bir sürecin eseri olarak değerlendirilmelidir. O, Rusya'nın Altın Orda Hanlığı'ndan bağımsız olacağı tarihin hemen eşiğinde bulunan bir kişiydi ve bu yönüyle de Rus tarihinin en ehemmiyetli şahsiyetlerinden birisiydi.

Kaynakça

- Abramov, A.V., "Eşçe raz o Knyaze Daniile Moskovskom", *Voprosi İstorii* 2 (1997): 173-174.
- Berejkov, N.G., *Hronologiya Russkogo Letopisaniya*, (Moskva: İzdatel'stvo Akademii Nauk, 1963.
- Egorov, V.L., *İstoriçeskaya geografiya zolotoy ordı v XIII–XIV. vv.*, (Moskva: İzdatel'stvo Krasand, Moskva: 1985).
- Ekzempliarskiy, A.V., *Velikiei udel'nie knyaz'ya severnoy rusi v tatarskoy period s 1238 po 1505 g.*, Tom I, Sanktpeterburg: 1889.
- Ekzempliarskiy, A.V., *Velikiei udel'nie knyaz'ya severnoy rusi v tatarskoy period s 1238 po 1505 g.*, Tom II., Sanktpeterburg: 1891.
- Ermolinskaya Letopis'*, (içinde) Polnoe Sobranie Russkih Letopisey, Tom 23, Sanktpeterburg: İzdanoe Po Vısoçayşemu Poveleniyu Arheografiçeskoyu Kommissieyu, 1910.
- Fennell, J.L., *The Crisis of Medieval Russia 1200–1304*, London-New York: Longman Press, 1990.
- Galkin, V., "Velikoe Moskovskoe Knyajenie", *İstoriçeskiy Jurnal* 9 (1938): 48-62.
- Golubinskiy, P.V., *İstoriya Smolenskoy Zemli*, Kiev: 1895.
- Gorskiy, A.A., "Moskva, Tver i Orda v 1300–1339 godah", *Voprosu İstorii* 4 (1995): 34-46.
- Gorskiy, A.A., *Moskva i Orda*, Moskva: Nauka, 2005.
- Gorskiy, A.A., *Russkie Zemli v XIII i XIV vekah*, Moskva: 1996.
- Kamalov, İ., *Altın Orda ve Rusya, Rusya Üzerindeki Türk-Tatar Etkisi*, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2009)
- Karamzin, N.M., *İstoriya Gosudarstva Rossiyskogo*, Tom IV, Sanktpeterburg: 1852.
- Kluhevsky, V.O., *A History of Russia*, Vol. I, tr. C.J. Hogarth, London: 1911.
- Kniga Stepenneya Tsarskogo Rodosloviya*, (içinde) Polnoe Sobranie Russkih Letopisey, Tom 21, Çast 1, Sanktpeterburg: İzdanoe Po Vısoçayşemu Poveleniyu Arheografiçeskoyu Kommissieyu, 1908.
- Kostomarov, N.I., *Russkaya İstoriya v Jizneopisaniyah ee Glavneyşih Deyateley*, Kniga I, Moskva: İzdatel'stvo Kniga, 1990.
- Kuçkin, V.A., "O Date Osnovaniya Moskovskogo Danilova Monastırıya", *Voprosu İstorii*, 7 (1990): 164-166.
- Kuçkin, V.A., "Perviy Moskovskiy Knyaz Daniil Aleksandroviç", *Oteçestvennaya İstoriya* 1 (1995): 93-107.
- Kuçkin, V.A., *Formirovanie Gosudarstvennoy Territorii v Severovostoçnoy Rusi v X-XIV vv.*, Moskva: İzdatel'stvo Akademii Nauk SSSR, 1984.
- Kurat, A.N., *Rusya Tarihi*, Ankara: TTK yay., 1999.

- Laurent'evskaya Letopis'*, (içinde) Polnoe Sobranie Russkih Letopisey, Tom 1, Leningrad: İzdanoe Arheografiçeskoyu Kommissieyu Akademii Nauk SSSR, 1927.
- Letopis' po Voskresenskomu Spisku*, (içinde) Polnoe Sobranie Russkih Letopisey, Tom 7, Sanktpeterburg: İzdanoe Arheografiçeskoyu Kommissieyu, 1856.
- Letopisniy Sbornik Imenuemy Tverskogo Letopisyu*, (içinde) Polnoe Sobranie Russkih Letopisey, Tom 15, Sanktpeterburg: İzdanoe Po Višoçayşemu Povelenyu Arheografiçkoyu Kommissieyu, 1863.
- Letopisniy Sbornik, İmenuemy Patriarşey ili Nikonovskoy Letopis'yu*, (içinde) Polnoe Sobranie Russkih Letopisey, Tom 10, Sanktpeterburg: İzdanoe Po Višoçayşemu Povelenyu Arheografiçkoyu Kommissieyu, 1885
- Miskov, E.P., *Politiçeskie İstoriya Zolotoy Ordı (1236–1313 gg.)*, Volgograd: İzdatel'stvo Volgogradskogo Gosudarstvennogo Universiteta, 2003.
- Nasanov, A.N., *Mongoli i Rus' (İstoriya Tatarskoy Politiki na Rusi)*, Moskva: İzdatel'stvo Akademii Nauk SSSR, 1940.
- Novgorodskaya i Pskovskaya Letopisi*, (içinde) Polnoe Sobranie Russkih Letopisey, Tom 4, Sanktpeterburg: İzdanoe Po Višoçayşemu Povelenyu Arheografiçeskoyu Kommissieyu, 1848.
- Novgorodskaya Pervaya Letopis', Starşego i Mladşego İzvodov*, pod. Redaktsiey i s predisloviem A.N. Nasonova, Moskva-Leningrad: İzdatel'stvo Akademii Nauk SSSR, 1950.
- Özcan, A.T., *Moğol-Rus İlişkileri (1223-1341)*, Ankara: TTK yay., 2017.
- Priselkov, M.D., *Troitskaya Letopis' Rekonstruktsiya Teksta*, Moskva-Leningrad: İzdatel'stvo Akademii Nauk SSSR, 1950.
- Simeonovskaya Letopis'*, (içinde) Polnoe Sobranie Russkih Letopisey, Tom 18, Sanktpeterburg: İzdanoe Po Višoçayşemu Povelenyu Arheografiçeskoyu Kommissieyu, 1918.
- Sofiyskiy Vremennik, ili 'Russkaya Letopis s 862 po 1534 god. Çast 1: s 862 po 1425 god.* Moskva: 1820.
- Solov'ev, S.M., *İstoriya Rossii s Drevneyşih Vremen*, Tom II, Moskva: 1988.
- Vernadsky, G., *Moğollar ve Rusya*, çev. E.B. Özbilgen, Selenge yay., İstanbul 2007.
- Veselovskiy, N.I., *Han iz temnikov zolotoy ordı, Nogay i ego vremena*, Petrograd: Zapiski Rossiskoy Akademii Nauk, 1912.